

Een jongen is geen meisje

Martine Delfos

Jongens maken sneller iets stuk, vechten meer en komen eerder tot creatieve oplossingen. Meisjes willen aardig gevonden worden, hebben van die vage ruzies en zijn eerder geneigd om te doen wat wordt opgedragen. Zijn de verschillen tussen jongens en meisjes aangeboren of in de opvoeding ontstaan? En wat moet het onderwijs hiermee?

Even overdrijven: op school willen we eigenlijk het liefst meisjes. Die zijn volgzamer, makkelijker te beïnvloeden en hun schoolresultaten zijn op alle niveaus en bij alle vormen van onderwijs beter. Er gaat minder stuk, ze hebben minder ongelukken, ze hebben minder stoornissen, minder gedragsproblemen, ze hebben minder speciaal onderwijs nodig, ze sterven minder vaak tijdens de kindertijd en hun prestaties zijn beter. En vooral: meisjes gehoorzamen meer dan jongens en zoeken niet zo sterk grenzen.

Oppervlakkig gezien lijkt het zo in elkaar te zitten. In ieder geval wijst onderzoek uit dat jongens meer het kwetsbare geslacht zijn dan meisjes op alle bovengenoemde terreinen (Delfos, 1996-2003). Natuurlijk zijn er meisjes genoeg die ondernemend zijn, zeker sinds ze dat mogen, en dat sommige jongens het niet zijn, is ook van alle tijden. Het zou ook erg saai zijn om alleen maar volgzaam kinderen te hebben in de klas; we zouden het enthousiaste ondernemende van jongens missen, welbeschouwd zijn die ruzies van meisjes ook geen pretje. Toch, vanuit onderwijskundig resultaat bekeken lijkt het zoveel makkelijker meisjes te hebben. De vraag is of dit verschil tussen jongens en meisjes meer door opvoeding komt of door aanleg.

Verschillen tussen jongens en meisjes

Er bestaan verschillen tussen jongens en meisjes, en die zijn niet alleen toe te schrijven aan de opvoeding. Natuurlijk

zijn de overeenkomsten in feite nog groter, maar de verschillen zijn belangrijk en verankerd in functies in de voortplanting; zowel de verschillen als de overeenkomsten hebben een evolutionair te verklaren basis (Delfos, in voorbereiding). Het verschil is er al de eerste dag na de geboorte: jongensbaby's kijken de eerste dag al langer naar objecten; meisjesbaby's langer naar gezichten (Connellan e.a., 2001). Dit drastische verschil in kijken kan de eerste dag niet door opvoeding veroorzaakt zijn. Meisjes kiezen vaker zachte en zachtgekleurde knuffels, jongens harde en hardgekleurde knuffels. De voorkeur voor jongensspeelgoed na de geboorte hangt samen met het niveau van het mannelijke hormoon testosteron; een hoger niveau van het vrouwelijke hormoon progesteron hangt samen met de afname van ruw spel (zie voor nadere uitleg over deze verschillen Delfos, 1997-2003, Baron-Cohen, 2003). Seksesocialisatie is belangrijk en kan verschillen tussen jongens en meisjes

bevorderen of verzwakken. Socialisatie sluit aan bij basale structuren en kan verschillen versterken en talenten onderdrukken. Beroemd is het onderzoek van Money (1972) waarvan de resultaten niet meer werden gepubliceerd toen bleek dat ze niet meer in het voordeel van sekseverschillen door opvoeding uitvielen. Het ging om een babytweeling - jongetjes - die een besnijdenis moesten ondergaan. Bij een van de jongetjes werd de penis door een fout bij de ingreep verbrand. Besloten werd om dit jongetje als een meisje op te voeden en via hormonen tot vrouw te laten ontwikkelen. Hij voelde hij zich nooit echt een meisje en werd pas weer gelukkig toen hij de waarheid ontdekte en als man verder door het leven kon. In de jaren tachtig publiceerde Barbara Lloyd (Duveen en Lloyd, 1986) onderzoek over het geheel anders behandelen van jongens en meisjes als baby's, maar ook dit onderzoek heeft de tand des tijds niet helemaal kunnen doorstaan. Dat er verschillen in opvoeding zijn, staat

HUMAN TOUCH

buiten kijf; dat opvoeding verschillen kan versterken ook, maar blijft staan dat aanleg de bodem van het verhaal is en dat vroeg gevormde verschillen door socialisatie nauwelijks omkeerbaar zijn omdat ze de hersenen vormen. Respect voor een kind, betekent ook respect voor de grenzen die de aanleg aan het kind stelt.

In het eerste artikel (Delfos, 2004) uit deze serie over leren en opvoeden op school benadrukte ik het belang van doen-alsof-spel voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Ook hier verschillen jongens en meisjes. Meisjes zullen eerder binnenhuis doen-alsof-spelletjes spelen, zoals vader-en-moedertje of schooltje. Het gaat daarbij vooral om de sociale interactie op individueel niveau. Jongens spelen doen-alsof-spelletjes eerder buiten en spelen bijvoorbeeld cowboy of militairtje. Het gaat daarbij om sociale vaardigheden als leiderschap en om het in groepsverband strategische plannen ontwikkelen en uitvoeren.

Jongens willen graag door middel van fysiek spel onderzoeken hoe een situatie in elkaar zit. Ze vechten met elkaar om een pikorde vast te stellen. Meisjes doen dat ook, niet door te vechten maar door het zoeken naar populariteit. Ze willen door anderen geaccepteerd worden, zeker door volwassenen.

Venten strijken niet

De Belgische televisie zond eens een zeer illustratieve documentaire uit over de verschillen tussen jongens en meisjes: *Venten strijken niet*. Scherpe observatie maakt echter duidelijk hoezeer de interpretatie van wat we zien afhankelijk is van ons referentiekader.

Het doel van de documentaire was om te laten zien dat het onderwijs niet goed inspeelt op het anders-zijn van jongens en dat zij daardoor slechtere schoolresultaten hebben vergeleken met meisjes. Het verschil in prestaties kan niet toegeschreven worden aan intelligentie.

Meisjes zijn minder gevoeliger voor de soort onderwijs dan jongens. Ze presteren goed, los van de soort onderwijs. Dit hangt onder meer samen met hun grotere volgzzaamheid waardoor ze geneigd zijn te doen wat van hen gevraagd wordt.

HUMAN TOUCH

Gerichtheid op techniek

In een van de scènes mogen de kinderen, die rond de vijf jaar oud zijn, met gekleurde klei doen wat ze willen. Zoals onderzoek laat zien, hebben de kinderen vanaf vier jaar de neiging om bij leden van hun eigen sekse te gaan zitten. Zo ook hier. De meisjes gebruiken vormpjes en maken figuurtjes; de jongens kneden de klei, prikken erin en smeren het uit over de tafel. Commentaarstem op de achtergrond: 'De meisjes zetten zich aan het werk, de jongens komen er maar niet toe.' En terwijl de camera over de rommelige tafel van de jongens glijdt en over de geordende tafel met figuurtjes van de meisjes: 'Het resultaat is verbluffend'. Het beeld is stereotiep: een enorme rommel bij de jongens en een keurige verzameling figuurtjes bij de meisjes.

Toch is dit commentaar een interpretatie vanuit een bevooroordeeld perspectief. De jongens zijn wel degelijk iets aan het doen: ze zijn aan het experimenteren met de klei; ze onderzoeken het materiaal. De meisjes voeren uit wat ze geleerd hebben dat je met de klei kunt doen. Jaren later, als er iets in huis stuk gaat, kan een man op het idee komen om de 'klei van de kleine' te gebruiken, omdat hij vroeger de functies en de aard van de klei onderzocht heeft en deze in een nieuwe situatie kan toepassen. De vrouw kan er alleen poppetjes mee maken.

Dit voorbeeld laat zien dat jongens niet voor niets meer technisch ingesteld zijn dan meisjes; van baby af aan onderzoeken ze voorwerpen eerst met hun ogen en vervolgens met hun lichaam. Ze onderzoeken diepte door te springen en klei

door erin te prikken. We zeggen vaak dat ze aan het 'slopen' zijn. De reden hiervoor is dat, als ze aan het onderzoeken zijn, er het een en ander stuk kan gaan. Het onderzoeken van materiaal en hun functie is bij mannen vaak een eerste gerichtheid, bij vrouwen zal een activiteit sneller in een sociale context geplaatst worden.

Twee vormen van pikordes

Een tweede scène uit de documentaire *Venten strijken niet* gaat over agressie versus coöperatie. Een groep kinderen krijgt een stuk speelgoed. Volgens opdracht moet iedereen aan de beurt komen. Bij de meisjes is binnen de kortste keren iedereen aan de beurt geweest. Bij de jongens wordt er geruzied en geargumenteed over hoe de volgorde is, met de klok mee of tegen de klok in. In het commentaar bij deze scène wordt gesteld dat 'jongens om een voorwerp vechten, en de meisjes niet.' Ook hier herkennen we stereotiep gedrag, zeker wanneer we basisschoolkinderen observeren op het schoolplein.

Toch blijkt ook hier de interpretatie van wat we zien belangrijk en bedriegt de schijn. Jongens en meisjes zijn in feite met hetzelfde bezig – de sociale rangorde –, maar op een geheel verschillende manier. Ze hanteren verschillende strategieën, en die van de meisjes is 'aardiger' dan die van de ruziënde jongens.

De jongens zijn bezig met een 'pikorde'. Dit woord is afgeleid van het gedrag van kippen. Het gaat om de volgorde waarop ze graantjes mogen pikken: wie het eerste graantje mag pikken, wie dan en zo

verder. Kippen stellen dat onderling vast, jongens ook. Je moet je aan de 'pikorde' houden. Anders loop je gevaar agressief behandeld te worden, en wordt je een 'lesje' geleerd. Jongens op de basisschool willen weten wie de baas is, wie het sterkste is en wie het verst kan plassen. Als dat duidelijk is, komt er meer rust voor alle jongens. Ze kunnen zich vaak verbazend goed neerleggen bij de 'pikorde' die vast is komen te staan (Biddulph, 1999) en gedragen zich daar later in hun werksituatie ook naar. Jongens doen dit steeds opnieuw, blauwe plekken en bloedneuzen ten spijt omdat een hiërarchie *duidelijkheid* geeft en daarmee *veiligheid*. Zo wordt op het speelplein steeds de pikorde vastgesteld, en als er een nieuw jongetje in de klas komt, moet alles weer overgedaan worden. Het is niet eenvoudig om laag in de hiërarchie te staan, maar het is een maatschappelijke realiteit en dat is waar jongens al vroeg mee leren omgaan. Wanneer ze jong zijn, wordt de pikorde vastgesteld door fysiek overwicht. Wanneer jongens volwassen worden gaan andere elementen een rol spelen, van de grootte van de auto en het inkomen tot aan intellectuele prestaties toe. Bij meisjes is het vaststellen van een pikorde via fysieke metingen niet voor de hand liggend, omdat ze als 'soort' in principe fysiek minder sterk zijn dan jongens. Meisjes (en vrouwen) zoeken veiligheid op een andere manier, niet in wie fysiek het sterkst is, maar in wie het liefst gevonden wordt. Lief gevonden worden biedt veiligheid: wie men lief vindt, valt men in principe niet aan. Waar jongens hun aangeboren neiging tot agressie

inzetten via competitie om overwicht te hebben, zetten meisjes hun aangeboren neiging tot empathie in om veiligheid te creëren. Ze doen aardig naar anderen. De ander moet overigens niet in de gaten hebben dat het aardige gedrag dit doel heeft, anders wordt het onecht gevonden en 'telt' het niet als 'aardig', maar als 'schijnheilig' of 'manipulatief'.

In de documentaire *Venten strijken niet* is dat proces goed te zien. Een van de meisjes is duidelijk het 'liefst', ze kijkt met haar grote blauwe ogen naar de anderen en geeft het speelgoed aan anderen door met vriendelijke opmerkingen ('Nu is het jouw beurt'). Ze is met haar vijf jaar echter nog niet zo bedreven in het spel van de pikorde en met de steelse blikken die ze naar de cameramensen werpt en waarin ze lijkt te onderzoeken hoe ze haar vinden, valt ze door de mand. Haar lieverheid is bijna onnatuurlijk en doet schijnheilig aan.

Er is nog een probleem met de wijze waarop meisjes hun veiligheid zoeken. Aardig zijn is veel moeilijker te meten dan wie het sterkst is. De wijze waarop jongens hun positie bepalen, is veel tastbaarder en het resultaat is normaliter veel stabielere dan het bij meisjes het geval is. Tijdens de middelbare schoolperiode ontstaat bij jongens een verschuiving van fysiek overwicht naar intellectueel overwicht.

Jongensruzies en meisjesruzies

De onderlinge strijd bij meisjes is subtieler en men kan vaak moeilijker de vinger krijgen achter een ruzie van meisjes dan achter een ruzie van jongens.

Een ruzie tussen jongens is vaak voorspelbaar: 'Hij is begonnen!' Het lijkt een afschuiven van verantwoordelijkheid, maar eronder speelt iets anders. Jongens kunnen zich minder verplaatsen in een ander dan meisjes, waardoor het gedrag van een ander voor hen als een donderslag bij heldere hemel komt. Om te kunnen zien dat het gedrag een reactie is op zijn eigen gedrag, moet hij zich in die ander verplaatsen. Voor een jongen is het dan ook vaak alleen mogelijk door de chronologie van de gebeurtenissen na te lopen. (Oké, hij is begonnen, en wat gebeurde er daarna? En wat gebeurde er daarvoor?) Via de chronologie van de gebeurtenissen kan hij het effect van zijn gedrag op die ander ontdekken. De typisch vrouwelijke methoden om via roddelen elkaar zwart te maken en zichzelf beter voor te doen, zijn vrouwelijke strategieën in het werken aan een positieverbetering in de hiërarchie van wie 'het aardigste' is. Een ruzie van meisjes is dan ook veel moeilijker te doorgronden. In het bespreken van de ruzie komt niet alleen aan de orde wat er gebeurd is, maar wordt tegelijk gewerkt aan de pikorde. Ze geven vaak niet een objectief verslag van de ruzie, maar zijn bezig een ander zwart te maken en zichzelf wat gunstiger neer te zetten. Ze zijn onderling aan het manipuleren om er het beste vanaf te komen en er spelen daarom vaak meisjes mee die niet eens bij een bepaald incident betrokken waren, maar die de functie hebben van steun bij de vaststelling van de pikorde.

Met deze voorbeelden wil ik illustreren dat er verschillen bestaan tussen jongens en meisjes, dat deze er al heel jong zijn en dat ze er levenslang blijven. Ik wil er ook mee aangeven hoe nauw het luistert om een open geest te hebben en gedrag op zijn waarde te beoordelen en de eigen interpretatie te overstijgen. De soms zo stereotiep lijkende gedragingen kunnen een diepere achtergrond hebben dan we op het eerste oog zouden denken.

De taak van de school?

Als we kinderen zich optimaal willen laten ontplooiën, dan is het zaak recht te doen aan aanleg en aan verschillen, zeker die tussen jongens en meisjes.

Uiteraard zijn er meisjes die jongensachtig gedrag vertonen en andersom, en ook zij hebben recht op respect voor hun aanleg!

Het is verstandig om jongens de kans te geven hun ruzies uit te vechten. De taak van volwassenen is alleen om te bewaken dat de grenzen van veiligheid niet overschreden worden. Beter nog, om kinderen te begeleiden dat ze grenzen ervaren, leren signaleren en leren respecteren. Volwassenen hebben te vaak de neiging om zelf in te grijpen en grenzen te stellen. Daarmee leert het kind te weinig zelf grenzen te stellen en vanuit de drang een pikorde te maken, wordt het advies van de volwassene vaak genegeerd. Het is belangrijk oog te hebben voor het zoeken naar veiligheid. Uit emancipatoire overwegingen is het belangrijk om jongens te leren dat kracht niet de enige manier van overwicht is, maar intelligentie en empathie eveneens. Dit kan bijvoorbeeld door de talenten van de 'zwakkere' jongens te laten zien en de psychische krachten van meisjes. In jongenstaal is het nodig dat in een vorm van competitie te doen, in vergelijkingen die meetbaar zijn.

Voor meisjes geldt dat ze gesteund moeten worden in het zoeken naar veiligheid via aardig zijn. Tegelijk moet men meisjes duidelijk maken dat veiligheid ook kan worden behaald door voor jezelf op te komen en assertief te zijn. Hoe aardig men ook doet, het is onmogelijk om iedereen op aarde het naar de zin te maken.

In het onderwijs zullen jongens meer ruimte moeten krijgen voor bewegen en voor leren via concrete, uitvoerende taken. De resultaten moeten in competitievorm gebracht worden. Meisjes zijn minder gevoelig voor de vorm waarin onderwijs wordt aangeboden. Toch zullen ze zich meer gestimuleerd voelen als het in samenwerking met elkaar kan en het geheel in een sociale context worden gebracht.

Dat kinderen in het huidige basisonderwijs voornamelijk te maken hebben met vrouwen is een handicap, naast de vele voordelen. Ten eerste is het perspectief van waaruit het kind bekeken wordt beperkt, beide seksen zouden elkaar kunnen aanvullen. Ten tweede is het rol-

patroon dat aangeboden wordt overwegend vrouwelijk, want - opvoeding of aanleg - de vrouwen in het onderwijs gedragen zich als vrouwen en bieden dus vooral aan hoe een vrouw zich moet gedragen. Ten derde worden de meer technisch-uitdagende en wereld-ontdekkende activiteiten minder aangeboden. Ten vierde bestaat het risico dat de typisch jongensachtige manier van problemen uiten op meer weerstand bij de vrouwelijke leerkrachten stuit en dus probleemverhogend en stressverhogend werkt. In het volgende artikel wordt besproken dat dit mede een oorzaak is van de toename aan diagnoses die ook vanuit de school gestimuleerd worden.

Waarom zouden we niet meisjes mogen opvoeden in hun sterke kanten, dat wil zeggen zorg en inleven? Opvoeden vanuit hun kracht betekent niet dat we hun zwakte moeten negeren. Ze kampen vaak met meer angst, meer schuldgevoelens en minder assertiviteit. We zouden hen dus kunnen opvoeden tot meer weerbaarheid, meer actie bij angst, zonder daarbij te willen dat hun neiging tot zorg om de ander taboe wordt en assertiviteit het dogma wordt. In allochtone culturen wordt gehoorzaamheid als een deugd gezien. Dat kan onderdrukkend werken, maar om het helemaal weg te bannen is net zo kortzichtig.

Waarom zouden we jongens niet op mogen voeden in hun sterke kanten, zoals assertiviteit, actiegerichtheid en neiging tot leiderschap? Ze kampen vaak met minder inlevingsvermogen en meer risicovol gedrag. Maar omdat deze kanten de keerzijde zijn van hun kwaliteiten, moeten we ze niet weg willen poetsen, maar hen leren ermee om te gaan, zodat ze uitgroeien tot gezonde kwaliteiten en niet tot een agressieve houding leiden. Het probleem ligt niet zozeer in het verschil, maar in de waardeoordelen die we eraan hechten, en de ongelijkwaardigheid in behandeling die daarvan het gevolg is.

Een bijscholing tot mannelijke leerkracht is voor een vrouw wat extreem. Maar wel is het noodzakelijk gevoel te krijgen voor het verschil, en te zoeken naar oplossingen waarmee beide seksen en beide rollen tot hun recht komen.

In de derde bijdrage wordt beschreven hoe in onze welvaartmaatschappij inmiddels ook kinderen moeten presteren. De serie *School: leren en opvoeden* wordt besloten met een artikel over het belang van communiceren met kinderen.

Dr. Martine F. Delfos is psycholoog;
mfdelfos@wanadoo.nl;
<http://home.wanadoo.nl/mfdelfos>

Literatuur

- Baron-Cohen, S. (2003), *The essential difference. Men, women and the extreme male brain*. Allen Lane, Penguin Books, London.
- Biddulph, S. (1999), *Jongens. Hoe voed je ze op? Waarom ze zo anders zijn en hoe ze opgroeien tot gelukkige en evenwichtige mannen*. Elmar, Rijswijk.
- Connellan, J., et al. (2001), Sex differences in human neonatal social perception. In: *Infant Behavior and Development*, 23, 113-118.
- Delfos, M.F. (1996-2003), *Kinderen in ontwikkeling. Stoornissen en belemmeringen*. Swets & Zeitlinger, Lisse.
- Delfos, M.F. (1997-2003), *Kinderen en gedragsproblemen. Een biopsychologisch model met richtlijnen voor diagnostiek en behandeling. Aangevuld met psychosomatiekmodel*. Swets & Zeitlinger, Lisse.
- Delfos, M.F. (2003), The Conquered Giant: The use of Computer in play therapy. In: F.J. Maarsse et al. (Eds.), *Clinical assessment, computerized methods and instrumentation*. CIP7. Swets & Zeitlinger, Lisse.
- Delfos, M.F. (2004), Werken is nepspele. In: *De wereld van het jonge kind*, januarinumnummer.
- Delfos, M.F. (in voorbereiding), *De schoonheid van het verschil. Waarom mannen en vrouwen verschillend en hetzelfde zijn*. Swets & Zeitlinger, Lisse.
- Duveen, G., B. Lloyd (1986), The significance of social identities. In: *British Journal of Social Psychology*, 25, 219-230.
- Money, J., A. Ehrhardt (1972), *Man and woman, boy and girl*. John Hopkins University Press, Baltimore.